አማርኛ

፭ኛ ክፍል

ምዕራፍ ስምንት
በኢትዮጵያ የሚገኙ የዱር እንስሳት

ከምዕራፉ የሚጠበቁ ውጤቶች

ከዚህ ምዕራፍ ትምህርት በኋላ፡-

- ውስብስብ ቃላት በምዕላድ እንዴት እንደሚከፋፈሉ ትገልጻላችሁ፡፡
- ውስብስብ ቃላትን ታነባላችሁ፡፡
- አወዳዳሪና አነጻጻሪ አንቀጽ ትጽፋላችሁ፡፡
- ለቃላት ዓውዳዊ ፍቺ ትሰጣላችሁ፡፡
- ተሻጋሪና የማይሻገሩ ግሶችን ትጠቀማላችሁ፡፡

ክፍል አንድ፡- ማዳመጥና መናገር

በቀቀኖችን ስሙን

ቅድመ ማደመጥ

ተግባር

ለሚከተሉት ጥያቄዎች በቃል መልስ ስጡ፡፡

ሀ. ስለ በቀቀን የምታውቁትን ለመምህራችሁ ተናገሩ፡፡

ለ. በኢትዮጵያ ብቻ ከሚገኙ የዱር እንስሳት ውስጥ የምታውቋቸውን ለመምህራችሁ ተናገሩ፡፡

ሐ. የዱር እንስሳት ከሰዎች ጋር መኖር የሚችሉ ይመስላኃል?

የማዳመጥ ሒደት

ተግባር

መምህራችሁ ‹‹በቀቀኖችን ስሙን›› የሚል ርዕስ ያለው ምንባብ ያነቡላችኃል፡፡

ምንባቡን በጥሞና አዳምጡ፡፡

አዳምጦ መረዳት

ተግባር 1

ቀጥሎ ለቀረቡት ጥያቄዎች በቡድን ከተወያያችሁ በኋላ ለክፍል ጓደኞቻችሁ በቃል አቅርቡ።

ሀ. በአካባቢያችሁ ስንት አይነት የወፍ ዝርያዎችን ታውቃላችሁ? የምታውቋቸውን የወፍ ዝርያዎች ዘርዝራችሁ ተናገሩ።

ለ. የበቀቀኖች የአኗኗር ዘይቤ እንዴት እንደሆነ አብራርታችሁ ግለጹ?

ሐ. በቀቀኖች የዱር እንስሳት ሆነው ሳለ በአንዳንድ ሰዎች መኖሪያ ቤት ውስጥ እንዴት ሊኖሩ የቻሉ ይመስላችኋል?

መ. በሀገራችን የዱር እንስሳት የሚያላምዱ ሰዎች ያሉበት አካባቢዎች ያሉ ይመስላችኋል? መልሳችሁ አዎ ከሆነ የት አካባቢ እና ምን አይነት እንስሳ እንደሚያላምዱ ግለጹ።

ሠ. በቤት እንስሳት እና በዱር እንስሳት መካከል ያለውን አንድነት እና ልዩነት የሳይንስ መምህራችሁን በመጠየቅ ማስታወሻ ይዛችሁ ለክፍል ጓደኞቻችሁ አብራርታችሁ ግለጹ።

ተግባር 2

ቀጥሎ ለቀረቡት ጥያቄዎች ባዳመጣችሁት ምንባብ መሰረት ትክክለኛ መልስ የያዘውን ሆሄ በመምረጥ መልስ ስጡ።

1. አብዛኛዎቹ የበቀቀን ዝርያዎች የመጥፋት አደጋ የተጋረጠባቸው በምን ምክንያት ነው?

ሀ. በዱር ድመቶች በመበላታቸው ሐ. እንቁላል ጣይ በመሆናቸው

ለ. ለሰው ልጆች መጫወቻ በመሆናቸው መ. ሀ እና ለ መልሶች ናቸው።

2. ወንድ በቀቀኖች የሕይወት አጋሮቻቸውን ለማግኘት ምን አይነት ዘዴዎችን ይጠቀማሉ?

ሀ. ምግብ ያቀርባሉ ሐ. ይፋለማሉ

ለ. ዘፈንና ዳንስ ያሳያሉ መ. ይጮኻሉ

3. ሰዎች በቀቀኖችን በቤታቸው ውስጥ ማስቀመጥ የሚወዱት ለምንድን ነው?

ሀ. ድምጽ ስለሚቀዱ ለ. ስለሚያዝናኑ

ሐ. ማራኪ ውበት ስላላቸው መ. ሁሉም

4. በቀቀኖች ጎጇቸውን በምን ላይ ሊሰሩ ይችላሉ?

ሀ. በበረዶ ላይ ለ. በጉድጓድ ውስጥ

ሐ. በውሃ ላይ መ. በቤት ውስጥ

5. በቀቀኖች በአመጋገባቸው ከየትኛው የእንስሳት ምድብ ይመደባሉ?

ሀ. ከስጋ በል ሐ. ከሁሉ በል

ለ. ከእጽ በል መ. ከቅጠል በል

6. በቀቀኖችን የሰማይ ላይ ፈርጦች ያስባላቸው ምንድን ነው?

ሀ. በራሪ በመሆናቸው ሐ. ደማቅ ቀለማቸውና ዝማሬያቸው

ለ. እንቁላል ጣይ በመሆናቸው መ. ድምጽ ማስመሰል በመቻላቸው

7. የጫካ በቀቀኖች በምን አይነት የአየር ንብረት መኖር ይመርጣሉ?

ሀ. በደጋማ ለ. በሞቃታማ ሐ. በብርዳማ መ. በውርጭ

8. በቀቀን ስንት የእግር ጣቶች አሉት?

ሀ. ሁለት ሐ. አምስት

ለ. አራት መ. ስምንት

ክፍል ሁለት፡- ንባብ

የዱር እንስሳት ጥቅም

ቅድመ ንባብ

ተግባር

ለሚከተሉት ጥያቄዎች በቃል መልስ ስጡ።

ሀ. የዱር እንስሳት የሚባሉት ምን አይነት ባህርይ አላቸው?

ለ. የዱር እንስሳት ምን ምን ጥቅም ያላቸው ይመስላችኋል?

ሐ. ከላይ ያለውን ስዕልና የምንባቡን ርዕስ መሰረት በማድረግ ምንባቡ ስለምን የሚያወሳ እንደሆነ ገምቱ።

የንባብ ሒደት፡-

ተግባር

የሚከተለውን ምንባብ በየግላችሁ በለሆሳስ አንብቡ።

የዱር እንስሳት ጥቅም

የዱር እንስሳት አጥቢ፣ አእዋፍ፣ በደረት ተሳቢ፣ በከፊል በየብስና በውኃ የሚኖሩ፣ ዓሣና ነፍሳት እየተባሉ በዓይነት ይከፋፈላሉ። እነዚህ የተለያዩ ዓይነት

የዱር እንስሳት በርካታ ጠቀሜታዎችን ይሰጣሉ፡፡ ጥቅሞቹም ሥነ-ምህዳራዊ፣ ኢኮኖሚያዊ፣ ሳይንሳዊ፣ ማህበራዊና ፈውሳዊ ሊሆኑ ይችላሉ፡፡

የዱር እንስሳት የተፈጥሮ ሚዛንን ለመጠበቅና የተስተካከለ የአየር ንብረት እንዲኖር በማድረግ ሥነ-ምህዳራዊ ጥቅም ይሰጣሉ፡፡ የአፈር መከላትን በመከላከል የአፈር ለምነትን ያሻሽላሉ፡፡ በዚህም ወንዞች፣ ጅረቶች፣ ረግረጎችና ሐይቆችን የመሳሰሉ የውኃ አካላት እንዲፈጠሩ ያደርጋሉ፡፡ የእፅዋት ዘር ስርጭት እንዲካሄድና የደንና ዕፅዋት ሽፋን እንዲጨምር እንዲሁም ዝርያቸው ተጠብቆ እንዲቆይ የዱር እንስሳት የላቀ ሚና አላቸው፡፡ ተፈጥሯዊ የምግብ ሰንሰለትን ተከትለው አንዱ ሌላውን በመመገብ የእንስሳት ቁጥር የተመጣጠነ እንዲሆን ያደርጋሉ፡፡

በተጨማሪም የቱሪስት መስህብ በመሆንና የተለያዩ የስራ ዕድሎችን በመፍጠር የዱር እንስሳት ምጣኔ ሀብታዊ ጠቀሜታ ያስገኛሉ፡፡ በዱር እንስሳትና በመኖሪያ አካባቢያቸው የሚደረግ ጉብኝት ለሰው ልጅ የአዕምሮ ደስታን የሚሰጥ ከመሆኑም በላይ የገቢ ምንጭ በመሆን ያገለግላል፡፡ የሀገር ውስጥና የውጭ ሀገር ጎብኝዎች ወደ ዱር እንስሳት ጥበቃ ቦታዎች በመጓዝ የተፈጥሮን ውበት ይጎበኛሉ፡፡ የዱር እንስሳትንና መኖሪያቸውን ለመጐብኘት የሚንቀሳቀሱ ጎብኝዎች ሆቴል ሲያርፉ፣ ምግብ ሲጠቀሙ፣ የተለያዩ ዕቃዎችን ሲገበያዩና ሕጋዊ የአደን ቱሪዝም ሲያከናውኑ ለሀገር ገቢ ያድጋል፡፡ ሕብረተሰቡ በዘርፉ የተሰማሩ ባለሙያዎችና ባለሀብቶችም ይጠቀማሉ፡፡ እንደየአካባቢው ባህልና ሃይማኖት አንዳንድ የዱር እንስሳት ስጋቸው፣ እንቁላላቸው እንዲሁም ማራቸው ለሰው ልጆች ምግብነት ይውላል፡፡ ለአብነትም ከርከሮ፣ የሜዳ ፍየል፣ ድኩላ፣ አጋዘን፣ አሳማ፣ ጅግራ፣ ዳክዬና ቆቅ የመሳሰሉትን የዱር እንስሳትን መጥቀስ ይቻላል፡፡

በተጨማሪም የዱር እንስሳት ለመማሪያነት ለጥናትና ምርምር ስራ በመዋል ለሳይንሳዊ ዕውቀት መስፋፋት ከፍ ያለ አስተዋፅዖ አላቸው ፡፡ ከዚሁ ጋር በተያያዘ የዱር እንስሳት ለመድኃኒትነት ጥቅም ላይ ይውላሉ፡፡ ሰማንያ እጅ የሚሆነው የባህል መድኃኒትም የሚዘጋጀው ከዱር እንስሳትና እፅዋት ነው፡፡ እንዲሁም ሃያ እጅ የሚሆነው በፋብሪካዎች የሚመረተው መድኃኒትም ቢሆን ከተፈጥሮ ሀብት የሚዘጋጅ እንደሆነ መረጃዎች ይጠቁማሉ፡፡

የዱር እንስሳት ማኅበራዊ ጥቅምም አላቸው። በጎብኚዎችና በቱሪስት መስህብ አካባቢዎች በሚገኙ የህብረተሰብ ክፍሎች ጋር በሚያደርጉት ግንኙነት ጠቃሚ ልምዶችና እውቀቶችን ይቀስማሉ፤ የልምድ ልውውጥ ያደርጋሉ። በተጨማሪም የተለያዩ የንግድ ድርጅቶች የዱር እንስሳት ስምና ምስል ለድርጅቶቻቸው መጠሪያነትና አርማነት ሲጠቀሙ ይታያሉ። ለምሳሌ አንበሳ አውቶቡስ፣ ኒያላ ኢንሹራንስ፣ አንበሳ ባንክ፣ የመሳሰሉት ይጠቀሳሉ። የኢትዮጵያ የወንዶች እግር ኳስ ቡድንም ‹‹ዋሊያዎቹ›› በመባል ይታወቃል። እነዚህም የዱር እንስሳቱ ከሚሰጡት ማህበራዊ ጥቅም ይመደባሉ።

ከዚሁ ጋር በተያያዘ መልኩ ሊጠቀስ የሚገባው በሀገራችን የሚገኙ አንዳንድ ብሔረሰቦች ባህላቸውን ለመግለጽ የዱር እንስሳት ውጤቶችና የመኖሪያ አካባቢያቸውን እንደሚጠቀሙ ነው። ለምሳሌ የአንበሳ ቆዳ፣ የነብር ቆዳ፣ የአቦ ሸማኔ ቆዳ፣ የሰጎን ላባ፣ የአንበሳ ጎፈር፣ የአጋዘን ቀንድ የመሳሰሉትን የዱር እንስሳት ውጤት በመጠቀም ባህላዊ ሥርዓታቸውን ይገልጻሉ። ይህም የዱር እንስሳት ባህላዊ ጥቅም ይባላል።

ጠቅለል ባለ አገላለፅ የዱር እንስሳት ጥቅም ዘርፈ ብዙ ስለሆኑ ዘርዝሮ መጨረስ አይቻልም። በመሆኑም የዱር እንስሳት ይህን ያህል ጠቀሜታ እንዳላቸው በሚገባ ተረድተን በአግባቡ ልንጠቀምባቸውና ህልውናቸው አደጋ ላይ እንዳይወድቅ አስፈላጊውን እንክብካቤና ጥበቃ ልናደርግላቸው ይገባል።

ምንጭ፡- (የኢትዮጵያ የዱር እንሰሳት ሀብት ገፅታ፤ ህዳር 2010 ዓ.ም)

አንብቦ መረዳት፡-

ተግባር 1

ቀጥሎ የቀረበውን ሰንጠረዥ ካዘጋጃችሁ በኋላ የዱር እንስሳት ያላቸውን ጠቀሜታዎች በተሰጡት ክፍት ቦታዎች ዘርዝራችሁ ግለጹ።

ምሳሌ	የዱር እንስሳት ጠቀሜታዎች			
	ማህበራዊ	ኢኮኖሚያዊ	ፈውሳዊ	ስነ ምህዳራዊ
	ባህልን ለመግለጽ ➢ ➢ ➢ ➢ ➢	ከጎብኝዎች ገቢ ለማስገኘት ➢ ➢ ➢ ➢ ➢	ልዩ ልዩ መድኃኒቶችን ለመቀመም ➢ ➢ ➢ ➢ ➢	አፈር እንዳይሸረሸር ለማድረግ ➢ ➢ ➢ ➢ ➢

ተግባር 2

ለሚከተሉት ጥያቄዎች መምህራችሁ በሚያዟችሁ መሰረት በቡድን ከተወያያችሁ በኋላ በተወካያችሁ አማካኝነት በቃል መልስ ስጡ።

ሀ.በምንባቡ ውስጥ የአንቀጽ አንድ መልዕክት ምንድን ነው?

ለ. ‹‹የምግብ ሰንሰለት›› የሚለው ሀረግ የሚያስተላፈው መልዕክት ምንድን ነው?

ሐ. በምንባቡ ላይ ከአንቀጽ ሶስት ወደ አንቀጽ አራት የተጠቀመው መሸጋገሪያ ምንድን ነው?

መ. ‹‹አንዱ ሌላውን በመመገብ የእንስሳት ቁጥር የተመጣጠነ እንዲሆን ያደርጋሉ›› ሲባል ምን ለማለት ተፈልጎ ነው ?

ተግባር 3

የሚከተለውን የቢጋር ሰንጠረዥ በደብተራችሁ አዘጋጁ። ከዚያም በአካባቢያችሁ የምታውቋቸውን የዱር እንስሳት አይነቶች መሰረት በማድረግ በምሳሌው መሰረት ቢጋሩን በማሟላት ለክፍል ጓደኞቻችሁ ንግግር አድርጉ።

አጥቢ	ጎሽ
እንቁላል ጣይ	ቆቅ
በራሪ	ጭልፊት
ተሳቢ	ዘንዶ
የሚበሉ	ሚዳቋ
የማይበሉ	አንበሳ

ክፍል ሶስት፡- ቃላት

ተግባር 1

በሚከተሉት ዓረፍተነገሮች ላይ የተሰመረባቸው ቃላት ያላቸውን ዓውዳዊ ፍቺ በመጻፍ መልሱ፡፡

ሀ. ተማሪዋ ቁልፍ ጥያቄ አነሳች፡፡

ለ. የታመመ ሰውን መጠየቅ ከጥንት የመጣ ባህላችን ነው፡፡

ሐ. በመኪናዎች ጥሩንባ የአካባቢው ሰላም ተበጠበጠ፡፡

መ. ምግብ የረሃብ መድኃኒት ነው፡፡

ሠ. ቤት ከመዋል ስራ መስራት የተሻለ ነው፡፡

ረ. ሁሉም መረጃ ሰንሰለቱን ጠብቆ መሄድ አለበት፡፡

ሰ. ሁሉም ሰው በተሰማራበት የሙያ ዘርፍ ጠንክሮ ይሰራል፡፡

ተግባር 2

ቀጥሎ የቀረበውን ምሳሌ መሰረት በማድረግ በቃላቱ ውስጥ የሚገኙትን ፊደላት ቦታቸውን በመቀያየር የትርጉም ለውጥ እንዲያመጡ ያድርጓቸው፡፡

ምሳሌ፡- ለመለመ - መለመለ

ሀ. ጠበሰ ሐ. ደረሰ ሠ. ቀጠቀጠ ሰ. ገነፈለ

ለ. መከተ መ. ደገመች ረ. አልቦ

ተግባር 3

ቀጥሎ የቀረቡትን ቃላት በትክክለኛው የምዕላድ አከፋፈል ሰርአት በመከፋፈል አማልክቱ፡፡

ምሳሌ፦ ሰማችኋት = ሰም-ኣችሁ-ኣት

ሀ) ስለመጣች ሐ) በቶቹን

ለ) ሰዎቻችን መ) ለምለሚ

ማስታወሻ

በማወዳደርና በማነጻጸር ስልት አንቀጽ መጻፍ

ከአንቀጽ ማስፋፊያ ዘዴዎች ውስጥ ገላጭ እና ተራኪ ስልቶችን በምዕራፍ ሶስት ተምራችኋል። በዚህ ምዕራፍ ደግሞ በማወዳደርና በማነጻጸር ስልት አንቀፅ መጻፍን ትማራላችሁ።

የማወዳደርና የማነጻጸር ስልት፦ የሁለት ነገሮችን አንድነትና ልዩነት በመግለጽ የሚብራራበት የአንቀጽ ማስፋፊያ ስልት ነው።

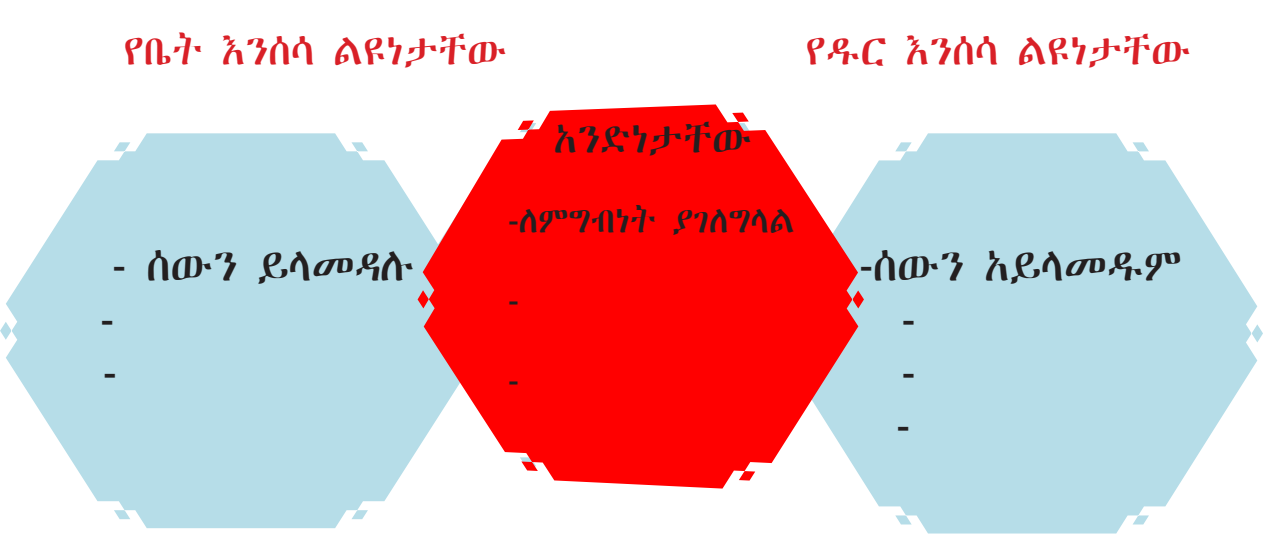
ማወዳደር፦ በሁለት የተለያዩ ነገሮች መካከል ያለውን ተመሳሳይነት ማሳየት ነው።

ማነጻጸር፦ በተመሳሳይ ነገሮች መካከል ያለውን ልዩነት በመግለጽ ላይ ያተኩራል፡

ክፍል አራት፦ ጽሕፈት

ተግባር 1

ቀጥሎ የቀረበውን ቢጋር በደብተራችሁ አዘጋጁ። በመቀጠልም በቤት እንስሳት እና በዱር እንስሳት መካከል ያለውን ልዩነት እና አንድነት የሚገልጹ ሀሳቦችን ዘርዝሩ።

ተግባር 2

ከላይ በቢጋሩ ላይ ያቀረባችኋቸውን ሀሳቦች በማቀናጀት በማወዳደርና በማነጻጸር ስልት የተስፋፋ አንድ አንቀጽ ጻፉ።

ተግባር 3

ቀጥሎ ከቀረቡት መንደርደሪያ ሀሳቦች አንዱን በመምረጥ ወይም የራሳችሁን መንደርደሪያ ሀሳብ በመውሰድ በማነጻጸርና በማወዳደር ስልት አንድ አንቀጽ ጻፉ።

ሀ. የኮሮና እና የጉንፋን ቫይረስ የሚያመሳስሏቸው እና የሚያለያዩዋቸው ምልክቶች አሉ።

ለ. ነጭ ሽንኩርትና ቀይ ሽንኩርት የሚያመሳስላቸው ነገሮች እንዳሉ ሁሉ የሚያለያዩዋቸው ነገሮችም አሉ።

ሐ. ጀልባና መርከብ የሚያሳስሏቸው ነገሮች እንዳሉ ሁሉ የሚያመሳስላቸው ነገሮችም አሉ።

ክፍል አምስት፡- ሰዋሰው

ማስታወሻ

ተሻጋሪ እና የማይሻገሩ ግሶች

ግስ ድርጊትን የሚያመለክት የቃል ክፍል እንደሆነ ቀደም ባሉት ክፍሎች ተምራችኋል። ድርጊትን የሚገልጹት ግሶች እንደሚከናወነው ድርጊት ተሻጋሪ እና የማይሻገሩ ግሶች በመባል በሁለት ይከፈላሉ።

ተሻጋሪ(ሳቢ) ግሶች፡- የሚባሉት ድርጊቱ ከአንድ አካል ወደ ሌላ አካል ሲተላለፍ (ሲሻገር) የሚያሳዩ ናቸው።

ምሳሌ፡-

ዚነት ደብተር ገዛች።

በዚህ ዓረፍተነገር ግሱ ‹‹ገዛች›› የሚለው ሲሆን ድርጊቱ ከዚኒት ወደ ደብተር ተሸጋግሯል።

የማይሻገሩ(ኢ-ሳቢ) ግሶች፡- የሚባሉት በባለቤቱ ላይ የሚያልቁ ድርጊቶችን ለመግለጽ የሚያገለግሉ ግሶች ናቸው።

ምሳሌ፡-

ማክቤል ከትምህርት ቤት መጣ።

በዚህ ዓረፍተነገር ውስጥ ‹‹መጣ›› የሚለው ቃል ድርጊቱ ወደ ሌላ አካል አለመተላለፉን (በባለቤቱ ላይ ማለቁን) ያመለክታል።

ተግባር 1

በሚከተለው ሰንጠረዥ ውስጥ የሚገኙትን ግሶች ተሻጋሪ ወይም የማይሻገሩ ግሶች መሆናቸውን ለይታችሁ አመልክቱ።

ተ.ቁ	ግስ	ተሻጋሪ	የማይሻገሩ
ሀ	ለመደ		
ለ	መጣች		
ሐ	ተጫወተ		
መ	ረበሻት		
ሠ	በላ		
ረ	ናፈቀች		
ሰ	ተከዘ		

ተግባር 2

በሚከተሉት ዓረፍተነገሮች ላይ ያሉት ግሶች ተሻጋሪ ወይም የማይሻገሩ መሆናቸውን ለይታችሁ አመልክቱ።

ምሳሌ፡-

1. አቤል ብርጭቆውን ሰበረው።
   ግሱ - ሰበረው
   የግስ አይነት - ተሻጋሪ ግስ
2. ውሻው ሁልጊዜ ይጮኻል።
   ግሱ - ይጮኻል

   የግሱ አይነት - የማይሻገር ግስ

ሀ. ቤዛ ወንድሟን ገሰጸችው።

ለ. ክብሮም ለወንድሙ ደብዳቤ ጻፈ።

ሐ. ሀውለት በጣም ተደሰተች።

መ. አሜን አባቷን ትወዳለች።

ሠ. ሰብለ እየተቻኮለች መጣች።

ረ. ጎርፍ ሰፈሩን አጥለቀለቀው።

ቀ. ልጅቷ ተክዛለች።

ተግባር 3

የሚከተሉት ግሶች ተሻጋሪ ወይም የማይሻገሩ መሆናቸውን ከገለጻችሁ በኋላ ግሶቹን በመጠቀም አረፍተነገሮችን መስርታችሁ ለመምህራችሁ አሳዩ።

ሀ. ደረሰ ሐ. ለመነች ሠ. ተደረገ

ለ. ያዘ መ. ገባች ረ. ገሰገሰ

የምዕራፉ ማጠቃለያ

በዚህ ምዕራፍ የተለያዩ የትምህርት ይዘቶችን ተምራችኋል። ይዘቶቹም ማዳመጥና መናገር፣ ማንበብ፣ ቃላት፣ ጽሕፈትና ሰዋስው ናቸው።

- በሁለት የተለያዩ ነገሮች መካከል ያለውን ተመሳሳይነት ለማሳየት የሚጠቅም የአንቀጽ ማስፋፊያ ስልት ማወዳደር ሲሆን በተመሳሳይ ነገሮች መካከል ያለን ልዩነት ለማሳየት የሚያገለግለው ደግሞ ማነጻጸር ይባላል።
- አንድ ድርጊት ከአንድ አካል ወደ ሌላ አካል መተላለፉን ለማመልከት የሚጠቅም ግስ ተሻጋሪ ግስ ሲባል ድርጊቱ በባለቤቱ የሚያልቅ መሆኑን የሚያመለክት ግስ የማይሻገር ግስ ይባላል።

የክለሳ ጥያቄዎች

ለሚከተሉት የክለሳ ጥያቄዎች መልስ ስጡ።

1. ልዩ ልዩ ይዘት ያላቸውን ጽሑፎች አንብባችሁ ጽሑፎቹ የያዙትን ሀሳብ ለመረዳት ሞክሩ፤ ሀሳቡን መረዳታችሁንም እርስ በእርሳችሁ በመጠያየቅ አረጋግጡ።
2. በፈለጋችሁት ርዕሰ ጉዳይ የሚያተኩር በማወዳደርና ማነጻጸር ስልት አንድ አንቀጽ ጻፉ።
3. ቀጥሎ የቀረቡትን ግሶች ተሻጋሪ ወይም የማይሻገሩ መሆናቸውን ለይታችሁ አመልክቱ።

ሀ. ሰራ መ. ወረደ

ለ. ሰነፈ ሠ. ጠወለገ

ሐ. ተበደለ ረ. ተሰባሰቡ

አማርኛ

፭ኛ ክፍል

ምዕራፍ ዘጠኝ

ባህላዊ ጨዋታዎች

ከምዕራፉ የሚጠበቅ ውጤት

ይህንን ምዕራፍ ተምራችሁ ከጨረሳችሁ በኋላ፡-

- ባህላዊ ጨዋታዎችን ትጫወታላችሁ፡፡
- የስርዓተ ነጥብን አገባብና ትርጉም ተረድታችሁ ትጠቀማላችሁ፡፡
- ባለብዙ ቀለም ቃላትን ታጣምራላችሁ፡፡
- ደብዳቤ ትጽፋላችሁ ፡፡
- የአሁን ጊዜ ግስን ትጠቀማላችሁ፡፡

ክፍል አንድ፡- ማዳመጥና መናገር

ባህላዊ ጨዋታዎችና አጨዋወታቸው

ቅድመ ማዳማጥ፡-

ተግባር

ቀጥሎ በቀረበው ሠንጠረዥ ውስጥ በመጀመሪያ ስለባህላዊ ጨዋታዎች የምታውቋቸውን አስፍሩ። በመቀጠልም ማወቅ የምትፈልጉትን ጻፉ። ምንባቡን አዳምጣችሁ ከጨረሳችሁ በኋላ ደግሞ አሁን ያወቃችሁትን መዝግቡ።

የማውቀው	ማወቅ የምፈልገው	ያወቅሁት

የማዳመጥ ሒደት

ተግባር

ቀጥሎ ያለውን ሠንጠረዥ በደብተራችሁ ላይ አዘጋጁ። ከዚያም መምህራችሁ ባህላዊ ጨዋታዎችና አጨዋወታቸው በሚል ርዕስ የተዘጋጀን አንድ ምንባብ ሲያነቡላችሁ እያዳመጣችሁ ማስታወሻ ያዙ።

ኃይልንና ልምምድን የሚጠይቁ ጨዋታዎች	ማሰላሰልንና ቅልጥፍናን የሚጠይቁ ጨዋታዎች	የተፈጥሮ ስጦታን/ ዝንባሌን የሚጠይቁ ጨዋታዎች

አዳምጦ መረዳት

ተግባር

ባዳመጣችሁት ምንባብና ምንባቡን ስታዳምጡ የያዛችሁትን ማስታወሻ መሠረት በማድረግ ለሚከተሉት ጥያቄዎች የቃል ምላሽ ስጡ።

ሀ. ገበጣ ጨዋታ ከየትኞቹ ባህላዊ ጨዋታዎች ይመደባል?

ለ. ‹‹ኪስ አበደች›› ጨዋታ ምን ጠቀሜታ ያለው ይመስላችኋል?

ሐ. ‹‹ኪስ አበደች›› ጨዋታ ከየትኛው ዘመናዊ ጨዋታ ጋር ይመሳሰላል?

መ. ከወረቀት ወይም ከሌላ ለስላሳ ነገር በማዘጋጀት የ‹‹ኪስ አበደች›› ጨዋታን አጨዋወት በክፍል ውስጥ አሳዩ።

ሠ. በትምህርት ቤት በዕረፍት ሰዓትና በቤታችሁ ጉዳት የማያደርስ ኪስ በመጠቀም ‹‹ኪስ አበደች›› ጨዋታን ተጫወቱ።

ክፍል ሁለት፡- ንባብ

ባህላዊ የልጆች ጨዋታ

ቅድመ ንባብ

ተግባር

የሚከተሉትን ጥያቄዎች በቃል መልሱ፡፡

ሀ. ከላይ በስዕሉ ላይ ያሉት ልጆች የሚጫወቱት ጨዋታ ምን ዓይነት ጨዋታ ነው?

ለ. በአካባቢያችሁና በትምህርት ቤታችሁ የምታውቋቸውን ጨዋታዎች ዘርዝሩ

ሐ. የልጆች ጨዋታ ምን ጠቀሜታ ያለው ይመስላችኋል?

የንባብ ሒደት

ተግባር

ቀጥሎ የቀረበውን ሠንጠረዥ በደብተራችሁ ላይ አዘጋጁ፡፡ ምንባቡን በለሆሳስ እያነበባችሁ የሚያጋጥሟችሁን አዳዲስ ቃላት መዝግቡ፡፡ ንባባችሁን ስትጨርሱ መምህራችሁን በመጠየቅ የቃላቱን ፍቺ ጻፉ፡፡

ቃል	ፍቺ

ባህላዊ የልጆች ጨዋታ

በሐገራችን የተለያዩ አካባቢዎች በልጆች የሚዘወተሩ ልዩ ልዩ ባህላዊ ጨዋታዎች አሉ። ልጆች በቤታቸው፣ በሰፈራቸው፣ በትምህርት ቤታቸው እንዲሁም በገጠራማ አካባቢዎች ከብት በሚያግዱባቸው ቦታዎች በሚፈጥሯቸው አጋጣሚዎች እየተሰበሰቡ እንደየባህላቸው የሚጫወቷቸው ልዩ ልዩ ጨዋታዎች አሏቸው። ጨዋታዎቹ የራሳቸው ደምብና ስርዓት ያላቸው ናቸው።

አንዳንዶቹ ጨዋታዎች ወንዶችና ሴቶች ልጆች በጋራ የሚጫወቷቸው ሲሆኑ ሌሎቹ ደግሞ ለየብቻቸው የሚጫወቷቸው ናቸው።

በአጠቃላይ የልጆች ጨዋታዎች እንደማንኛውም የባህል ዘርፍ ከአንዱ ወደሌላው በማየትና በመስማት ሲተላለፉ የሚኖሩ ናቸው።

ብዙዎቹ የልጆች ጨዋታዎች በግጥምና በዜማ የሚቀርቡ ሲሆኑ አንዳንዶቹ ደግሞ በእንቅስቃሴ የተሞሉ ናቸው። እንደጨዋታው አይነትና እንደ ልጆቹ እድሜ የተለያዩ መልኮች ቢኖሩትም የልጆች ጨዋታ በአብዛኛው በክዋኔ (በአካል እንቀስቀሴ) የታጀበ ነው።

ልጆች ብዙ ጊዜ የሚጫወቱት በመዝለል፣ በመሮጥ፣ በመቀመጥ፣ በመነሳት፣ እርስ በርስ በመነካካት፣ እጅ ለእጅ በመያያዝ፣ ዓይንን በመጨፈን፣ እጅና እግርን በመዘርጋት፣ ክብ ሰርቶ በመቀመጥ ወይም በመቆም፣ በመስመር በመደርደር፣ በመንበርከክ እና በሌሎችም እንቅስቃሴዎች ነው።

በጨዋታ ጊዜ የሚሏቸውም ዜማዎች ከእንቅስቃሴዎች ጋር በጥምረት የሚሄዱ ናቸው። በልጆች ጨዋታ ጊዜ የሚዜሙት ግጥሞች አብዛኞቹ አጠር አጠር ያሉና ፍጥነት የሚታይባቸው ናቸው። ከዚህም በተጨማሪ የጨዋታዎቹ ግጥሞች በአብዛኛው ቃላትን፣ ሀረጋትንና አረፍተ ነገሮችን የሚደጋግሙ ሲሆን ጥቂቶቹ ደግሞ ረዘም ረዘም ያሉና የመተረክ ባህሪ ያላቸው ናቸው። ከአጫጭሮቹ መካከል ‹‹መሀረቤን ያያችሁ›› ‹‹ጉልበቴ በርታ በርታ›› እና ‹‹እንቡሽ ገላ›› የተሰኙትን በምሳሌነት መጥቀስ ይቻላል። ‹‹ሽረ አምሳለ›› ‹‹መሶበ ወርቁ›› እና ‹‹እቴሜቴ›› ደግሞ ረዘም ካሉት የሚመደቡ ናቸው።

እዚህ ላይ አብሮ መነሳት ያለበት እናቶች ሕፃናት ልጆቻቸውን አባብለው ለማስተኛት የሚጠቀሙበት ዜማና ግጥም ነው። በቁመታቸው ልክ ተለክቶ ከታች በኩል አንድ ክንድ የሚሆን በቀጭኑ ተተልትሎና በእያንዳንዱ ትልታይ ዛጎል የተባለ የባህር ሼል በታሰረበት ከቆዳ በተሰራ አንቀልባ ሕፃን ታዝላለች እናትየዋ ስትወዛወዝም ሆነ ስትራመድ ዛጎሉ እርስ በርስ እየተጋጨ የሆነ ሥርዓት ያለው የሚመስል ድምፅ ያወጣል። እናትየዋም በአንድ እጇ የሕፃኑን መቀመጫ እየመታች በልዩ ዜማ ታንጎራጉራለች፡-

‹‹እሽሩሩ... ማሙሽ/ሚሚ እሽሩሩ... ማሙሽ/ሚሚ እሽሩሩ
የማሙሽ/የሚሚ እናት የት ሄዳለች?
ማርና ወተት ልታመጣ ሄዳለች›› እያለች።

የዜማው ይዘት ሕፃኑን እያባበለ የሚያስተኛ በመሆኑ አፍታ ሳይቆይ ሕጻኑን እንቅልፍ ይወስደዋል። ከዚያም ወደ ሌላው ሥራዋ ትገባለች።

በሀገራችን በልጆች የሚዘወተሩ ልዩ ልዩ ጨዋታዎች አሉ። ጨዋታዎቹ ደስታን ከማስገኘታቸውም በላይ ለአካላዊ፣ አዕምሯዊና መንፈሳዊ ዕድገት ከፍ ያለ አስተዋፅዖ አላቸው። ከዚህም በተጨማሪ ህጻናት ወግና ባህላቸውን ይዘው እንዲያድጉ ከማድረግ አኳያ የሚሰጡት ጠቀሜታ ላቅ ያለ ነው። በመሆኑም ከዘመኑ ጋር እንዲዘምኑና እንዲሻሻሉ እየተደረገ ከትውልድ ወደ ትውልድ ሊተላለፉ ይገባል። ምንጭ (ዘሪሁን አስፋው፤ 2004፤ የስነጽሁፍ መሰረታውያን፤ ገጽ- 56 ዳብሮ የቀረበ።)

አንብቦ መረዳት

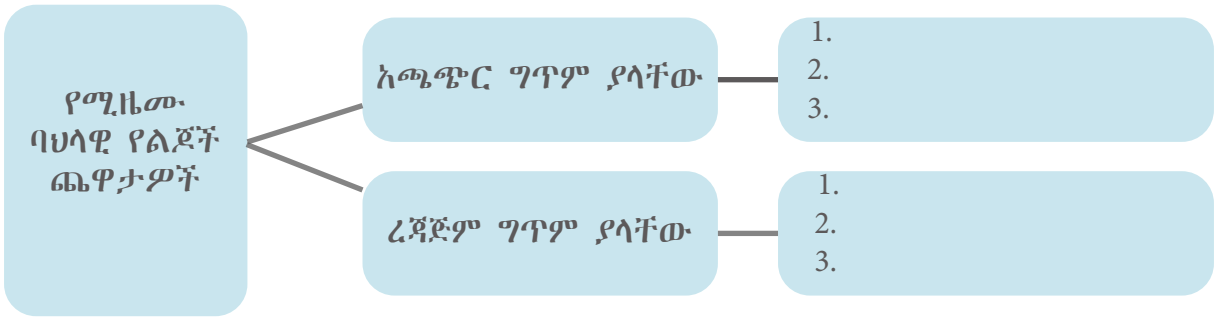
ተግባር 1

ከዚህ ቀጥሎ የቀረቡትን ጥያቄዎች ምንባቡን መሰረት በማድረግ በጽሁፍ መልሱ።

1. ልጆች የት የት ቦታ ሊጫወቱ ይችላሉ?
2. በአካባቢያችሁ የምትጫወቷቸውን ጨዋታዎች እንዴት ለመዳችኋቸው?
3. የልጆች ጨዋታ የሚከናወነው በምን በምን መንገድ ነው?
4. ባህላዊ የልጆች ጨዋታዎች እንዲዘምኑና እንዲሻሻሉ ምን መደረግ አለበት?
5. በአንቀልባ ጫፍ ላይ ዛጎሎች የሚደረጉት ለምንድን ነው?
6. በምንባቡ ከተጠቀሰው ሌላ የምታውቁትን እናቶች ልጆችን ለማባበልና ለማስተኛት የሚጠቀሙበት ዜማና ግጥም ግለጹ።

ተግባር 2

የሚከተለውን የቢጋር ሠንጠረዥ በምንባቡ መሰረት አሟሉ።

ተግባር 3

ከዚህ በታች የቀረቡትን ጥያቄዎች በትዕዛዛቸው መሰረት መልሱ፡፡

ሀ. ጥንድ ጥንድ ሆናችሁ በምንባቡ ውስጥ ጥቅም ላይ የዋሉትን ሥርዓተ ነጥቦችን ሳትደጋግሙ ደብተራችሁ ላይ በመጻፍ ለመምህራችሁ አሳዩ፡፡

ለ. በአካባቢያችሁ ከምታውቋቸው ባህላዊ ጨዋታዎች ውስጥ በመማሪያ ክፍል ውስጥ ለመተግበር የሚመቸውን በመምረጥ ተጫወቱ፡፡

ሐ. ስለአንድ ባህላዊ ጨዋታ መረጃ አሰባስባችሁ ለክፍል ጓደኞቻችሁ ዘገባ አቅርቡ፡፡

ክፍል ሶስት፡- ቃላት

ተግባር 1

ከዚህ በታች በምዕላድ ተነጣጥለው የተጻፉትን ቃላት በደብተራችሁ ላይ እያጣመራችሁ በመጻፍ አንብቡ፡፡

ምሳሌ፡-

እየ-አጨበጨብ-ኣችሁ-ልን እያጨበጨባችሁልን

እንደ-አይ-ጨናገፍ-ብኝ እንዳይጨናገፍብኝ

ሀ. በ-ቅብብል-አሸ

ለ. አሰ-መዘገብ-ኡ-ኝ

ሐ. ስለ-ቅመም-ኣ-ቅመም

መ. ከ-መማር-ኢያ-ዎች-ኣችን

ሠ. እንደ-ቢራቢሮ-ዎች

ተግባር 2

ከዚህ በታች በቀረበው አንቀጽ ውስጥ ያሉትን ክፍት ቦታዎች ቀጥሎ ባለው ሳጥን ውስጥ ከተዘረዘሩት ቃላት በመምረጥ አሟሉ፡፡

ጋደም	አብረሽኝ	ትዝ	ተለይቼ
ንፍቅ	በቁልምጫ	በብቸኝነት	

ሠላምዬ እናቴ እንዴት ነሽልኝ? በጣም_____ብለሽኛል። ከአንቺ ከውድ እናቴ ከተለየሁ ጀምሮ_____እየተሰቃየሁ እገኛለሁ። እኔ ከአንቺ _____ ምንም ባደርግ እንደማያምርብኝ እና ምንም ማድረግ እንደማልችል ታውቂያለሽ አይደል? ወደ ትምህርት ቤት ስሄድ አንቺ_____ስትሆኚ እንዴት ደስ ይለኝ እንደነበረ_____ ሲለኝ አልቅሽ አልቅሽ ይለኛል። ሕይወትዬ እያልሽ_____የምትጠሪበት ድምጽሽ ሁሌም ጆሮዬ ላይ ያቃጭልብኛል። እናቴ አልጋዬ ላይ_____ስል እንቅልፍ ይዞኝ ጭልጥ የሚለው እንኳን ስላንቺ ሳስብ ነው። በአጠቃላይ ምን ያህል እንደናፈቅሽኝ በዚች አጭር ጽሁፍ ለመግለፅ አልችልም። በቃ! ነይልኝ እናቴ።

ክፍል አራት፡- ጽሕፈት

ማስታወሻ

ደብዳቤ ሰዎች ስለግላዊና ቤተሰባዊ ጉዳዮች እንዲሁም ስለስራ ጉዳዮች በጽሁፍ መልዕክት የሚላላኩበት መንገድ ነው። ደብዳቤ በዋናነት የሰላምታ ደብዳቤና የስራ ደብዳቤ ተብሎ በሁለት ዓይነቶች ሊመደብ ይችላል። የሠላምታ ደብዳቤ ሶስት ክፍሎች ሲኖሩት እነሱም መግቢያ፣ ሐተታ እና መደምደሚያ ናቸው።

ሀ. የላኪ አድራሻ

ስም

የመኖሪያ/ስራ

ቦታ

የመልዕክት

ሣጥን

ቁጥር

ከተማ

ቀን

ለ. የተቀባይ አድራሻ

ስም

የመኖሪያ/ስራ ቦታ

የመልዕክት ሣጥን ቁጥር

ከተማ

ሐ. መግቢያ ፡-ሠላምታና ወዳጅነትን፣ ጓደኝነትን፣... የሚያመላክቱ አገላለጾች

መ. ሐተታ ፡- በደብዳቤው ሊጠቀሱ የተፈለጉ ዝርዝር ጉዳዮች

ሠ. መደምደሚያ ፡-የመሰናበቻ ቃላትናመልካም ምኞት

ከአሜን ምትኩ

ዳግማዊ ምንሊክ የመጀመሪያ
ደረጃ ት/ቤት
መ.ሣ.ቁ._____

አ.አ.
ቀን

ለያሲን ኢብራሂም
ደብረ ብርሀን ዩንቨርሲቲ
መ.ሣ.ቁ.
ደብረ ብርሀን

ውድ ጓደኛዬ ያሲን በጣም ናፍቀኸኛል፤ ለጤናህ እንደምን አለህልኝ? ፈጣሪ ይመስገን እኔ ደህና ነኝ።

ያሲኖ እኔ ትምህርቴን በሚገባ እየተከታተልኩ ነው። ከጓደኞቼ ጋር በቡድን የማጥናት ልምድ እያዳበርኩ ነው። በዚሁ ዘዴ ሳጠና በመቆየቴ በአንደኛው ወሰነ ትምህርት ከክፍል ጓደኞቼ የሁለተኛ ደረጃን ይገፔ በማጠናቀቄ ተሸላሚ ሆኛለሁ። ይህንን ደብዳቤ የጻፍኩልህ ደስታዬን ላካፍልህ ስለፈለግኩ ነው። በሁለተኛው መንፈቀ ዓመት ደግሞ ከዚህ የተሻለ ውጤት በማምጣት የበለጠ እንደማኮራህ ይታየኛል።

አንተስ የዩንቨርሲቲ ትምህርትህን እንዴት ተያይዘኸዋል? የደብረ ብርሀን ብርድስ እንዴት እያደረገህ ነው? መቼም ሁሉንም ነገር ተቋቁመህ በጥሩ ውጤት እንደምትመረቅ ሙሉ እምነት አለኝ። በተረፈ ምንም እንዳታስብ፤ ቤተሰቦችህና የሰፈሩ ሰው በሙሉ ሰላም ናቸው።

በል እንግዲህ ትምህርትህን ጨርሰህ ስትመጣ እስከምንገናኝ ድረስ ደህና ሁን።

ጓደኛህ
ፊርማ
አሜን ምትኩ

ተግባር 1

ከዚህ ቀጥሎ የቀረቡትን ጥያቄዎች በጽሁፍ መልሱ።

ሀ. በአንድ የሰላምታ ደብዳቤ ላይ በላኪው አድራሻ ላይ የሚገለጹት ምን ምን ናቸው?

ለ. በተቀባይ አድራሻ ላይ ምን ምን ጉዳዮች ይገለጻሉ?

ሐ. የስንብትና የመልካም ምኞት መግለጫ የሚሰፍረው በየትኛው የደብዳቤ ክፍል ነው?

መ. የላኪ አድራሻ የሚጻፈው በደብዳቤ መጻፊያው ወረቀት የትኛው ቦታ ላይ ነው?

ሠ. አንድ የሠላምታ ደብዳቤ ጽፋችሁ ለክፍል ጓደኞቻችሁ አንብቡ።

ተግባር 2

የሚከተሉትን ዐረፍተነገሮች ከቀረቡት ሥርዓተ ነጥቦች በመምረጥ አሟልታችሁ ጻፉ።

፣	.	:	?	( )

1. መኪናው ዱቄት_____ ዘይት_____ሳሙና_____እና ልብስ ጭኖ ሄደ።
2. ተማሪዎች መጫወት ያለባቸው መቼ ነው_____
3. ሁል ጊዜ ጠዋት 12_____30 ከመኝታዬ የመነሳት ልምድ አለኝ።
4. የእረፍት ጊዜዬን አቅመ ደካሞችን በመርዳት _____በማገዝ_____ ማሳለፍ እርካታ ይሰጠኛል።
5. የአምስተኛ ክፍል ተማሪዎች ለተቸገሩ ወገኖቻችን መርጃ የሚሆን ስምንት መቶ አስራ አምስት ብር ከሰባ አምስት ሳንቲም 815 ____75 ለክፍል ኃላፊ መምህራቸው አስረከቡ።

ክፍል አምስት፡- ሰዋስው

ማስታወሻ

የአሁን ጊዜ ግስ

ጊዜ አንድ ድርጊት መቼ እንደተፈጸመ ወይም መቼ እንደሚፈጸም የሚገልጽ የግስ ባህሪ ነው፡፡ ጊዜ በሶስት ሊከፈል ይችላል፤ እነሱም፡-

1. የአሁን ጊዜ
2. የሃላፊ ጊዜ
3. የትንቢት ጊዜ ናቸው፡፡

ይህንን ተከትሎ ግሶችም የአሁን ጊዜ ግስ፣ የኃላፊ ጊዜ ግስ እና የትንቢት ጊዜ ግስ በመባል በሶስት ዐበይት ክፍሎች ይመደባሉ፡፡

የአሁን ጊዜ ግስ፡- የሚባለው አንድ በአሁን ጊዜ የሚፈጸም ወይም በመፈፀም ላይ ያለ ድርጊትን ወይም ሁኔታን የሚያመለክት የጊዜ ዓይነት ነው፡፡ የአሁን ጊዜ ግስ "እየ-" የሚል ምዕላድ ሊያስቀድምና "ነው" የሚል ረዳት ግስ ሊያስከትል ይችላል፡፡

ምሳሌ፡-

ተማሪዋ ወደ ትምህርት ቤት እየሄደች ነው፡፡

ልጁ ልብሱን እያጠበ ነው፡፡

ከላይ በሁለቱ ምሳሌዎች ላይ እንደሚታየው "እየሄደች ነው" እና "እያጠበ ነው" የሚሉት የአሁን ጊዜ ግስ ናቸው፡፡ "እየ-" የሚለው ምዕላድ የመሄድና የማጠብ ድርጊቱ ተፈፅሞ ያላለቀና በመካሄድ ላይ ያለ መሆኑን ይጠቁማል፡፡

ተግባር 1

ከዚህ ቀጥሎ በቀረቡት ዐረፍተ ነገሮች ውስጥ የተሰመረባቸውን ግሶች በምሳሌው መሰረት ወደ አሁን ጊዜ ቀይሯቸው።

ምሳሌ፡-

ጠርሙሱ ውስጥ ያለው ወተት ቀዝቅዟል።

ጠርሙሱ ውስጥ ያለው ወተት እየቀዘቀዘ ነው።

ሀ. የቤቱ ዋልታ በስብሷል።

ለ. ፈረስ መጋለብ ለምዷል።

ሐ. የወተት ማጠራቀሚያው እንስራ በወይራ ታጥኖ ነበር።

መ. በዛብህ ፍቅር እስከ መቃብር የሚባለውን ልቦለድ መጽሐፍ አንብቧል።

ሠ. ልጆቹ በመስኩ ላይ ገና ተጫውተዋል።

ተግባር 2

ከዚህ በታች የቀረቡትን ግሶች በምሳሌው መሰረት ወደ አሁን ጊዜ በመቀየር ዐረፍተ ነገር መስርቱባቸው።

ምሳሌ፡-

1. አገዘ — ሱለይማን ወላጆቹን በስራ <u>እያገዘ ነው።</u>
2. ተጫወተች — ማስተዋል ከጓደኞቿ ጋር እግር ኳስ <u>እየተጫወተች ነው።</u>

ሀ. ደረቀ

ለ. ተማሩ

ሐ. ጠጡ

መ. ኮተኮተች

ሠ. ዘመሩ

የምዕራፉ ማጠቃለያ

በዚህ ምዕራፍ የተለያዩ የትምህርት ይዘቶችን ተምራችኋል። ይዘቶቹም ማዳመጥና መናገር፣ ንባብ፣ ቃላት፣ ጽሕፈትና ሰዋስው ናቸው።

- ምንባብን አቀላጥፎ ለማንበብ ውስብስብ ቃላትን ነጣጥሎና አጣምሮ በማንበብ መለማመድ ተገቢ ነው። ቃላትን ነጥለንና አጣምረን ስናነብም ትክክለኛውን የምዕላድ አከፋፈል ስርዓት ተከትለን መሆን አለበት።
- ስርዓተ ነጥቦች በጽሑፍ የሚተላለፍን ሀሳብ ግልጽ ለማድረግ የሚጠቅሙ ምልክቶች ሲሆኑ በትክክለኛው አጠቃቀማቸው በመጠቀም ሀሳባችንን የተሟላ ያደርጉታል።
- ከመልእክት መለዋወጫ መንገዶች አንዱ ደብዳቤ ሲሆን የሠላምታ ደብዳቤ ሶስት ዋና ዋና ክፍሎችን ይይዛል። እነሱም መግቢያ፣ ሐተታ እና መደምደሚያ ናቸው።
- በዓረፍነገር ውስጥ የሚገኝ ግስ ድርጊቱ (ሁነቱ) የተከሰተበትን ጊዜ ያመለክታል። ከግስ ጊዜዎች ውስጥ አንዱ ተናጋሪው በሚናገርበት ጊዜ እየተከናወነ ያለን ተግባር የሚገልጸው የአሁን ጊዜ ነው።

የክለሳ ጥያቄዎች

ለሚከተሉት የክለሳ ጥያቄዎች መልስ ስጡ፡፡

1. የሚከተሉትን ቃላት ነጣጥላችሁ አንብቡ፡፡

ሀ. ተውለብላቢዎቹ ሐ. በሰላማዊነታችን

ለ. ስለእርሻችሁ መ. እያስተሳሰረች

2. ቀጥሎ ተነጣጥለው የቀረቡትን ቃላት አጣምራችሁ አንብቡ

ሀ. የ-ተማሪ-ዎች-ኡ ለ. ስለ-መንፈስ-ኣዊ-ነት-ኣችን

ሐ. መንከባከብ-ኣችሁ-ን መ. ከ-ልምድ-ኦች-ኡ

3. በሚከተሉት ዓረፍተነገሮች ውስጥ የተጓደሉትን የስርዓተ ነጥብ አይነቶች በማስገባት ዓረፍተነገሮቹ ሙሉ ሀሳብ እንዲያስተላልፉ አድርጓቸው፡፡

ሀ. ለምለም የተወለደችው በስንት ዓ ም ነው

ለ. የትምህርት ቤታችን የእግር ኳስ ሜዳ ሳር ተተክለበት

ሐ. ለገና ጨዋታ ከሚያስፈልጉ ነገሮች መካከል ጥንግ ቁልፍ ዱላ ሩር እና መጫዎቻ ሜዳ ዋና ዋናዎቹ ናቸው

4. በሚከተሉት ዓረፍተነገሮች ውስጥ የተሰመረባቸውን ግሶች ወደ አሁን ጊዜ ቀይሯቸው፡፡

ሀ. ተማሪዎች ከትምህርት ቤት በታክሲ <u>ይመለሳሉ</u>፡፡

ለ. የሰፈሩ ሰላም <u>ተጠብቋል</u>፡፡

ሐ. መልካሙ ጓደኛው ሲናገር በጥሞና <u>አዳምጧል</u>፡፡

መ. የውሃ ማጠራቀሚያ ጋኑ <u>ተሞልቷል</u>፡፡

አማርኛ
፭ኛ ክፍል

ምዕራፍ አስር
ስነቃል

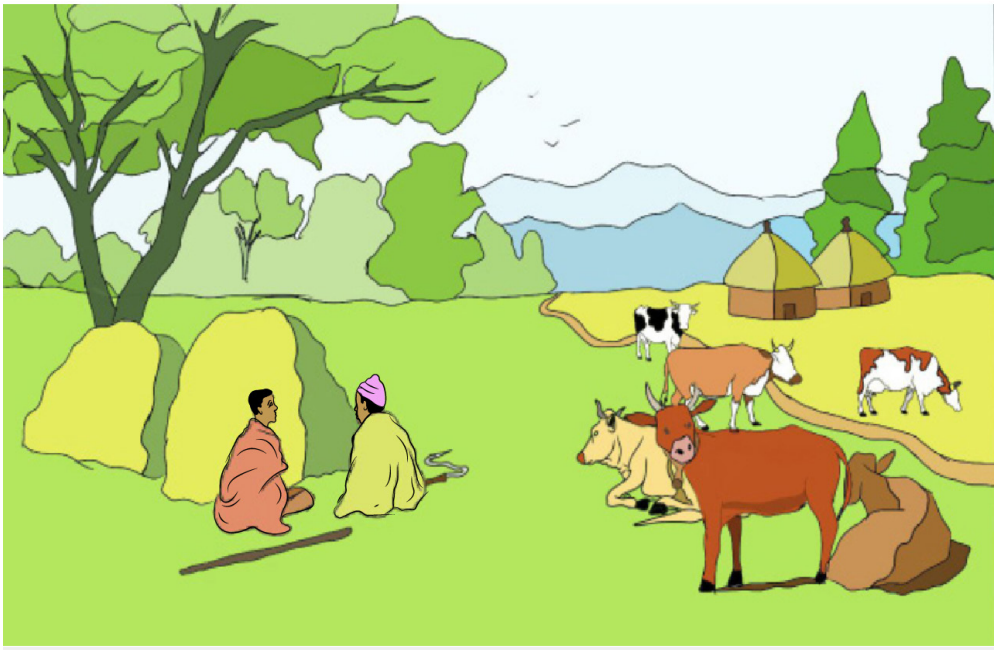
ከምዕራፉ የሚጠበቁ ውጤቶች

ከዚህ ምዕራፍ ትምህርት በኋላ፡-

- ስነቃሎችን አዳምጣችሁ ምላሽ ትሰጣላችሁ፡፡
- ራሳችሁን መግለጽ ትለማመዳላችሁ፡፡
- አፈታሪክን በማንበብ ታሪኩን ትገልጻላችሁ፡፡
- የራሳችሁን ህይወት ታሪክ ትጽፋላችሁ፡፡
- የስነጽሁፍ አላባውያንን ትገልጻላችሁ፡፡

ክፍል አንድ፡- ማዳመጥና መናገር

ዕንቆቅልሽ

ቅድመ ማዳማጥ፡-

ተግባር

ለሚከተሉት ጥያቄዎች የቃል ምላሽ ስጡ።

ሀ. ዕንቆቅልሽ ተጫውታችሁ ታውቃላችሁ? ተጫውታችሁ የምታውቁ ከሆነ ስለአጨዋወቱ የምታውቁትን ነገር ተናገሩ።

ለ. ስነቃል ሲባል ምን ማለት ይመስላችኋል?

የማዳመጥ ሒደት

ተግባር

መምህራችሁ ዕንቆቅልሽ በሚል ርዕስ የሚያነቡላችሁን ምንባብ አዳምጡ። በየመሀሉ ለሚጠይቋችሁ እንቆቅልሾችም የእንቆቅልሽ አጨዋወት ስርዓትን ተከትላችሁ ምላሽ ስጡ።

አዳምጦ መረዳት

ተግባር 1

ያዳመጣችሁትን ምንባብ መሠረት በማድረግ ለሚከተሉት ጥያቄዎች የቃል ምላሽ ስጡ።

ሀ. "ዕንቆቅልሽ" የሚለው ቃል ከምን ቋንቋ የተገኘ ነው?

ለ. ‹‹ዕንቆቅልሽ እንደእንቁላል ድፍን የሆነ ነው›› ሲባል ምን ማለት ነው?

ሐ. ዕንቆቅልሽ ምን ዓይነት ችሎታን የሚጠይቅ ጨዋታ ነው?

መ. መልሱን ያላወቀ የዕንቆቅልሽ ተጫዋች ምን ያደርጋል?

ሠ. ‹‹መሸብህ፤ ዕንቆቅልሼ ጠነዛብህ፤ ዋለብህ አደረብህ›› የሚለው አባባል ምንን ያመለክታል?

ረ. የዕንቆቅልሽ ተጠያቂው መልሱን ማወቅ የሚጠበቅበት በምን ያህል ጊዜ ውስጥ ይመስላችኋል?

ተግባር 2

የሚከተሉትን ተግባራት ጥንድ ጥንድ በመሆን ተግብሩ።

ሀ. ዕንቆቅልሽ ተጠያየቁ።

ለ. መምህራችሁ በሚያሳይዋችሁ መሰረት ስለራሳችሁ ለጓደኛችሁ ግለጹ።

ክፍል ሁለት፡- ንባብ

ተረት

ተግባር 1

የሚከተሉትን ጥያቄዎች በቃል መልሱ።

ሀ. ከላይ የቀረበው ስዕል ምን ያሳያል?

ለ. ተረት መናገር ስትጀምሩና ተናግራችሁ ስትጨርሱ ምን ትላላችሁ?

ሐ. ተረት ለልጆች ምን ጠቀሜታ ያለው ይመስላችኋል?

የንባብ ሒደት

ተግባር

ቀጥሎ የቀረበውን ሠንጠረዥ በደብተራችሁ ላይ አዘጋጁና ምንባቡን በለሆሳስ እያነበባችሁ አሟሉ።

ጥያቄ	ምላሽ
1. ተረቱ ውስጥ ያሉትን ባለታሪኮች ግለጹ።	
2. ታሪኩ የተፈጸመበት የት ነው?	
3. እናቲቱንና ልጂቱን ያጋጫቸው ጉዳይ ምንድን ነው?	
4. በታሪኩ መጨረሻ ምን ተከሰተ?	

ተረት

ስነ ቃል በቃል ከትውልድ ወደ ትውልድ ሲተላለፍ የቆየ ቃላዊ ስነጽሁፍ ነው ሥነ ቃል ልዩ ልዩ ቃላዊ ፈጠራዎችን አካትቶ የሚይዝ የሥነ ጽሁፍ ዓይነት ነው። በሥነቃል ስር ከሚገኙት መካከል ተረት፣ ዕንቆቅልሽ፣ እንካሰላንቲያና ምሳሌያዊ አነጋገሮች ይገኛሉ።

ተረት እንደጉዳዩ ሁኔታ በሰውና በልዩ ልዩ እንሰሳት እየተመሰለ የሚነገር ልብ ወለድ ታሪክ ነው። ተረት ሕጻናትን የማር፣ የወተትና የስኳር ያህል ስለሚያረካቸው ተረት በሚነገርበት ጊዜ ከስር ጀምረው በፈገግታና በደስታ ያዳምጣሉ። በዚህም ልጆች ደስታንና እርካታን ያገኛሉ።

ተረት አነጋገሩ እንደቧልት ዓይነት ሆኖ የሚያስቅ፣ የሚያስለቅስ፣ የሚያስገርምና የሚያስደንቅ ቢሆንም መነሻና መድረሻ ያለው ሙሉ ታሪክን የያዘ ነው። ከውስጡም ትምህርት የሚሆን ጠቃሚ ተግሳፅና ምክር ይገኝበታል። የሀገራችን አዛውንት፣ አባቶችና እናቶች ማታ ማታ ለሕፃናት ልዩ ልዩ የሆኑ ተረቶችን ማሰማት ልማዳቸው ነው። እንዲያውም ሕጻናትን ወደ አረጋዊያን ከሚያቀርቧቸውና ከሚስቧቸው ነገሮች ውስጥ ተረት በዋነኛነት ይጠቀሳል።

ተረት በአብዛኛው በቃል የሚወረስ እንጂ በመጽሐፍ መልክ ተዘጋጅቶ የምናገኘው ስላልሆነ ከቦታ ቦታ አነጋገሩ ሊለዋወጥ ይችላል። ተረት ለልጆች ደግነትን፣ ሩኅሩኅነትንና ታዛዥነትን ለማስተማር፤ ለመገሰጽና ጠቃሚ ምክሮችን ለመስጠት፤ በአጭሩ ግብረ ገብነትን ለማስለመድ ተፈላጊነት አለው። እስኪ ለምሳሌ ያህል የሚከተለውን ተረት እንመልከት።

ተረት ተረት!

አንዲት የቆቅ ልጅ የደረሰ የስንዴ እሸት በሚገኝበት እርሻ አጠገብ ወጥመድ ተጠምዶ አይታ እናቷን ‹‹እናቴዋ እሸት አምሮኝ ነበር፤ ይሁን እንጂ ወደዚህ ማሳ ገብቼ እንዳልበላ በወጥመዱ እንዳልያዝ ፈራሁ፤ ምን ይሻለኛል?›› አለቻት፡፡

እናቷም ‹‹ተይ ልጄ ይቅርብሽ፤ ትያዣለሽ፤ አይሆንም›› ብላ መከረቻት፡፡ ልጅየዋ ግን ‹‹ግድ የለሽም፤ አይዘኝም፤ ትንሽ ተክ! ተክ! አድርጌ ልውጣ›› አለችና፣ ወደ ስንዴው ማሳ ዘው ብላ ስትገባ ወጥመዱ እግሯን ጥርቅም አድርጎ ያዛት፡፡ መቼም መከራ በመጣብን ጊዜ በመጀመሪያ የሚታሰቡን ወላጆች ስለሆኑ ያች የእናቷን ምክር አልሰማም ያለችው ትንሽዬ ቆቅ ‹‹እናቴ ኧረ ተያዝኩልሽ! ድረሽልኝ!›› አለች፡፡ እናትዬዋም ‹‹ምነው ልጄ አስቀድሜ መክሬሽ አልነበረምን! አሁን ታዲያ ምን ላደርግልሽ እችላለሁ?” ብላ መለሰችላት፡፡

‹‹እማምዬ እባክሽ ፍቺልኝ?››

‹‹በምን እጄ?››

‹‹ታዲያ እንዴት ልሁን ምን ይበጀኝ የኔ እናት?››

በዚህ ጊዜ እናት ለልጅዋ ምን ጊዜም ምክር ዐዋቂ ናትና፤ ‹‹ዝም ብለሽ የሞትሽ መስለሽ ተኚ፡፡ ባለወጥመዱ ሲመጣ ሞታለች ብሎ ፈትቶ ይወረውርሻል፤ ያን ጊዜ ታመልጫለሽ›› አለቻት፡፡

የእርሻው ባለቤት የስንዴውን ማሳ እየተዟዟረ ሲጎበኝ ወጥመዱ ቆቅ ይዞለት ስለተመለከተ ደስ ብሎት ሲጠጋ ቆቋ ዝልፍልፍ ብላ ዓይኗን ጨፍና ስላገኛት የሞተች መስሎት አዘነ፡፡

ከዚያም ገበሬው ማዶ የሚገኘውን ጓደኛውን ተጣርቶ ‹‹ጓዴ! ወጥመዴ ቆቅ ይዞልኝ ነበር፤ ነገር ግን በክታ አገኘኋት›› አለው፡፡

ጓደኛውም ‹‹እስኪ ወደላይ አጉናትና አሳየኝ›› አለው፡፡

ገበሬውም ጓደኛው እንዳለው ‹‹እያት!›› ብሎ ቆቋን ወደሰማይ ውርውር ሲያደርጋት ‹‹ቱርርር...›› ብላ ጫካ ውስጥ ገብታ አመለጠች ይባላል፡፡

‹‹ተረቴን መልሱ አፌን በዳቦ አብሱ››

የአባቶችና የእናቶችን እንዲሁም የሽማግሌችንና የታላላቆቻችሁን ምክር መቀበልና ማክበር ይገባል፡፡ ከእነሱ ፈቃድ ውጪ መውጣት ግን አደጋ ላይ ይጥላል፡፡ በተጨማሪም በምንሰራው ስራ ሁሉ ብርቱ ጥንቃቄ ማድረግ ይገባል፡፡ ችግር በሚያጋጥመን ጊዜም ብልሀተኛና ትግስተኛ መሆን አለብን፡፡

ከላይ ለአብነት ከቀረበው ተረት ለመረዳት እንደሚቻለው ተረት ህጻናትን እያዝናና በሰነ ምግባር ወይም ግብረ ገብነት አንፆ ለማሳደግ ሲባል እየተፈጠረ በልዩ ልዩ መንገድ የሚነገር የስነቃል ዘርፍ ነው፡፡

(የብላቴን ጌታ ማኅተመ ሥላሴ ወ/መስቀል ስብስብ ሥራዎች 2007 ዓ.ም፤ገጽ-29-30፣ ተሻሽሎ የተወሰደ፡፡)

አንብቦ መረዳት

ተግባር 1

ከዚህ ቀጥሎ የቀረቡትን ጥያቄዎች ምንባቡን መሰረት በማድረግ በቃል መልሱ፡፡

ሀ. ትንሽየዋ ቆቅ ‹‹ተክ ተክ አድርጌ ልውጣ›› ስትል ምን ማለቷ ነው?

ለ. ተረት ህጻናትንና አዋቂ ሰዎችን የሚያቀራርበው እንዴት ነው?

ሐ. እናንተ ትንሽየዋን ቆቅ ብትሆኑ ኖሮ ምን ታደርጉ ነበር?

መ. የተረት አነጋገሩ ከቦታ ቦታ የሚለዋወጠው ለምንድን ነው?

ሠ. ተረት ህጻናትን በስነ ምግባር ወይም በግብረ ገብነት አንፆ የሚያሳድገው እንዴት ነው?

ረ. ከተረቱ ምን መልካም ነገር ተማራችሁ?

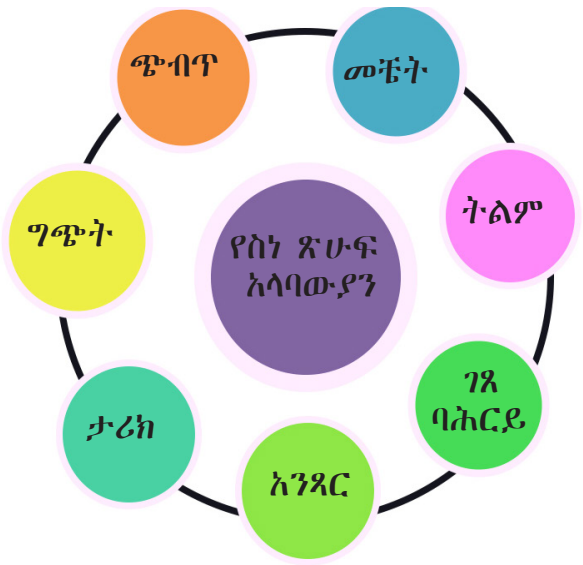
ሰ. በምንባቡ ውስጥ ከተጠቀሱት ሌላ የምታውቋቸውን የስነቃል ዓይነቶች ተናገሩ።

ሸ. እንካሰላንቲያ ምን ዓይነት ጨዋታ ነው?

ቀ. ጥንድ ጥንድ በመሆን ተራ በተራ በምንባቡ ውስጥ ያለውን ተረት ተናገሩ።

ተግባር 2

ከታች የቀረቡትን የስነጽሁፍ አላባውያን መሰረት በማድረግ መምህራችሁ ስለአላባዊያኑ የሚሰጧችሁን አጭር ገለፃ ማስታወሻ እየያዛችሁ በጥሞና ካዳመጣችሁ በኋላ ከታች የቀረበውን የማዛመድ ጥያቄ በደብተራችሁ ላይ ስሩ።

ሀ	ለ
1. ገጸባህሪ	ሀ. በባለታሪኮቹ መካከል የሚፈጠር አለመግባባት
2. መቼት	ለ. በታሪኩ አማካኝነት የሚተላለፈው ፍሬ ነገር
3. ግጭት	ሐ. የታሪኩ ድርጊቶች የመንስዔና ውጤት ሠንሰለት
4. ጭብጥ	መ. አንድን ታሪክ በጊዜ እና በድርጊት ቅደምተከተል የሚያስቀምጥ
5. ትልም	ሠ. ታሪኩ የተፈፀመበት ጊዜና ቦታ
6 አንፃር	ረ. ደራሲው ታሪኩን የተረከበት አኳያ
7. ታሪክ	ሰ. ባለታሪክ

ማስታወሻ

አፈ ታሪክ

አፈ ታሪክ ባለፈ ታሪክ ላይ ተመስርቶ የሚነገር ሲሆን በአብዛኛው በአንድ በተወሰነ አካባቢ ከተፈጸመ እውነተኛ ታሪክ አንድ ገጽታ በመውሰድ ስነ ቃላዊ ፈጠራ ተጨምሮበት የሚወሰድ ነው። የአፈ ታሪክ ዓላማም አሳሳቢ ጥያቄዎችን ለመመለስ ነው። የአንድን አፈ ታሪክ ምስጢር ለመረዳት የፈለቀበትን ህዝብ ባህል፣ አጠቃላይ የአኗኗር ዘይቤና እምነትን በውል ማወቅ ያሻል።

ተግባር 3

ቀጥሎ የቀረበውን አፈ ታሪክ በጥሞና ካነበባችሁ በኋላ ሀሳቡን በራሳችሁ አገላለጽ በአጭሩ ግለጹ።

በአጼ ምኒሊክ ዘመን የአራዳ ዘበኞች የአራዳን (የአሁኑ ፒያሳን) አካባቢ ብቻ ይጠብቁ በነበረበት ወቅት ይህ ሰፈር ጫካና በርከት ያሉ ሴቶች ይኖሩበት ነበር። ።እነኝህ ብቻ ሳይሆኑ መሸት ሲል የዘረፋ ተግባር የሚያካሂዱ ማጅራት መቺዎች በጫካው ውስጥ ይገኙበት ነበር።

ታዲያ አንድ ወንድ አንዲ ቤት ገብቶ ረብሻ ቢያስነሳ አንዲ ዱላዋን፣ ሌላዋ ዘነዘናዋን የያዙትን ይዘው ይደበድቡታል። በተጨማም ማጅራት መቺዎችም አላፊ አግዳሚውን እየያዙ የአካል ጉዳት አድርሰው ገንዘብ ያለውን ገንዘቡን፣ የሌለውን ልብሱን እና ጫማውን ይዘርፉታል።

ተጠቂው ሰው ቢጮህ አንድም ሰው ዝር አይልም። ሊሞክር የሚቃጣው የአራዳ ዘበኛም ቢኖር በዚያው ይቀራል። በዚህ የተነሳ አካባቢው እሪ በከንቱ ተባለ።

ክፍል ሶስት፡- ቃላት

ተግባር 1

ከዚህ በታች ያለውን ሠንጠረዥ ደብተራችሁ ላይ በማዘጋጀት ተነጣጥለው የተጻፉትን ቃላት እያጣመራችሁ በመጻፍ አንብቡ።

	ቃሉ ተነጣጥሎ ሲጻፍና ሲነበብ	ቃሉ ተጣምሮ ሲጻፍና ሲነብ
ምሳሌ	ኢትዮጵያ - ኣዊ- ነት- ኣችን	ኢትዮጵያዊነታችን
ሀ	ስለ - ሄደ - ች	
ለ	ጫማ - ዎች - ኣችን	
ሐ	ሸማግሌ - ዎች - ኡ - ን	
መ	ዘመን - ኣዊ - ነት - ሽ - ን	
ሠ	አድናቂ - ዎች - ኣችን - ን	
ረ	የ - ተ - መለሰ -ው	

ተግባር 2

ከዚህ በታች ያለውን ሠንጠረዥ ደብተራችሁ ላይ በማዘጋጀት ተጣምረው የተጻፉትን ቃላት ነጣጥላችሁ በመጻፍ አንብቡ።

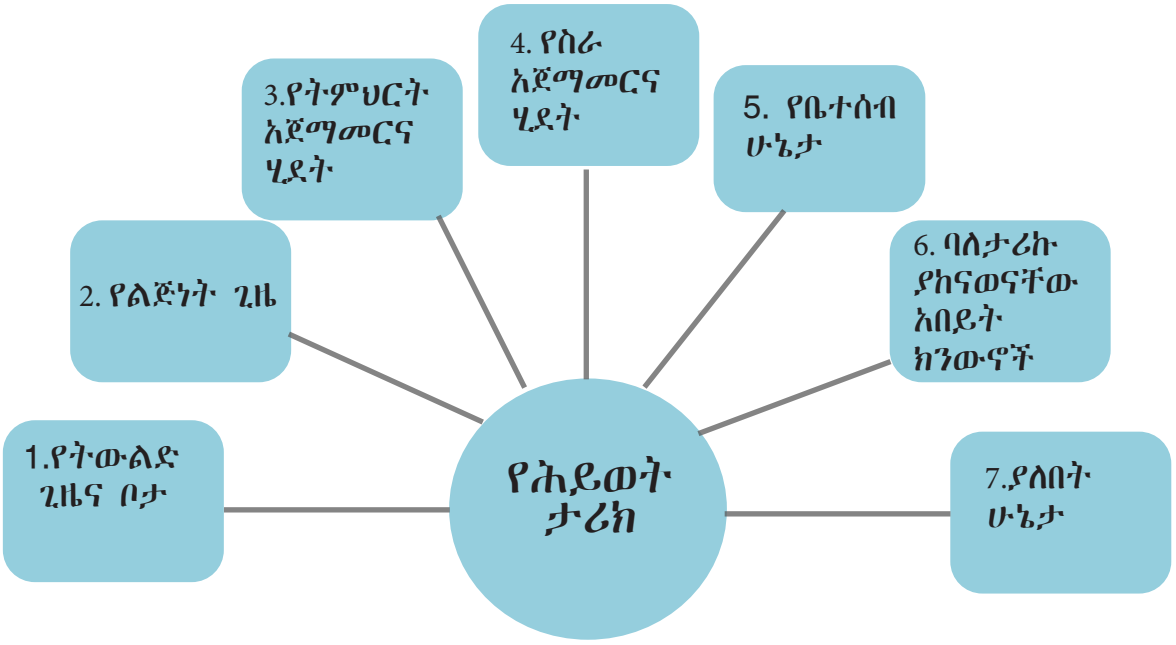
	ቃሉ ተጣምሮ ሲጻፍና ሲነበብ	ቃሉ ተነጣጥሎ ሲጻፍና ሲነበብ
ምሳሌ	የአበባዎቹን	የ- አበባ- ዎች-ኡ-ን
ሀ	ከቤታችን	
ለ	እንደመጣሽ	
ሐ	በዕውቀትህ	
መ	አስተማሪው	
ሠ	ለጓደኛዬ	
ረ	ስለጎረቤቶቻችን	

ክፍል አራት፡- ጽሕፈት

የሕይወት ታሪክ መጻፍ

ማስታወሻ

የሕይወት ታሪክ ስለአንድ ሰው ሕይወት በአጭሩ የሚተርክ እና በተራኪ የድርሰት አይነት ውስጥ በምሳሌነት የሚጠቀስ ነው። የአንድን ሰው የሕይወት ታሪክ ራሱ ባለታሪኩ ወይም ሌላ ሰው ሊጽፈው ይችላል። በሕይወት ታሪክ ውስጥ የሚከተሉት ዋና ዋና ጉዳዮች በአጭር በአጭሩ ይተረካሉ።

የሕይወት ታሪክ አጻጻፍ ናሙና ቅርጽ

አቶ----------ከአባቱ ከ---------- እና ከእናቱ ከ--------- በ--------ዓ.ም. --------- በተባለ ቦታ ተወለደ።

በልጅነቱ ----------፣ ----------፣ ----------፣ ---------- እና ---------- እያደረገ አደገ።

እድሜው ለትምህርት ሲደርስ ---------- በተባለ ትምህርት ቤት ትምህርት ጀመረ። የጀመረውን ትምህርት እስከ --------- ድረስ በመማር በ---------- ዓ.ም. አጠናቀቀ።

በ---------- ዓ.ም ወደ ስራ ዓለም ተቀላቀለ። በ-------- ዓ.ም ትዳር መስርቶ ከባለቤቱ -------- ሴትና ------ ወንድ ልጆችን አፈራ።

አቶ---------- በስራ ዘመኑ ----------፣ ----------፣ ---------- እና ---------- የመሳሰሉ ተግባራትን ለሀገሩና ለወገኑ አከናውኗል።

አቶ---------- በሕይወት ዘመኑ ካጋጠሙት ገጠመኞች ---------- በአሳዛኝነቱ የሚጠቀስ ሲሆን ----------ደግሞ በአስደሳችነቱ ይጠቀሳል።

አቶ---------- በአሁኑ ጊዜ ---------- በሚባል ቦታ ይኖራል

ወይም

አቶ---------- በ------- ዓ.ም. ባደረበት ህመም / ባጋጠመው ድንገተኛ አደጋ ከዚህ ዓለም በሞት ተለይቷል።

ተግባር

ለሚከተሉት ጥያቄዎች ከላይ የቀረበውን ማስታወሻና ምሳሌ በመመርኮዝ እንዲሁም መምህራችሁ የሚሰጧችሁን መመሪያ በመከተል በጽሑፍ መልስ ስጡ።

ሀ. የራሳችሁን የሕይወት ታሪክ ከአንድ ገጽ ባልበለጠ በደብተራችሁ ላይ ጽፋችሁ ለመምህራችሁ አሳዩ።

ለ. ከቤተሰቦቻችሁ መካከል የአንዱን የሕይወት ታሪክ በመጻፍ ለመምህራችሁ አሳዩ።

ክፍል አምስት፡- ሰዋስው

ተሳቢ

ርቱዕ እና ኢ-ርቱዕ ተሳቢን መለየት

አንድ ዓረፍተ ነገር ሁለት ዋና ዋና ተዋቃሪዎች አሉት። እነሱም ባለቤትና ማሰሪያ አንቀጽ ናቸው። ከእነዚህ በተጨማሪ እንደማሰሪያ አንቀጹ ባህሪ፣ ተሳቢና ሌሎች ተዋቃሪዎችን ሊያካትት ይችላል።

ባለቤት፡- በአንድ ዓረፍተ ነገር ውስጥ ድርጊት የፈጸመው አካል ነው።

ተሳቢ፡- በአንድ ዓረፍተነገር ውስጥ ድርጊት ተቀባዩ አካል ነው።

አንድ ዓረፍተነገር ሁለት ተሳቢዎች ሊኖሩት ይችላል። እነሱም ርቱዕ (ቀጥተኛ) ተሳቢ እና ኢ-ርቱዕ (ኢ-ቀጥተኛ ተሳቢ) ናቸው።

ርቱዕ ተሳቢ፡- በዓረፍተነገሩ የተከናወነው ድርጊት በቀጥታ የሚያርፍበት አካል ነው። ቀጥተኛ ተሳቢን ለማወቅ ‹‹ማንን/ ምንን?›› ብለን እንጠይቃለን።

ምሳሌ፡-

አልማዝ መጽሐፍ ገዛች።(ምን ገዛች?)

በዚህ ዓረፍተ ነገር ውስጥ ‹‹መጽሐፍ›› የሚለው ቃል ቀጥተኛ ተሳቢ ነው።

ኢ-ርቱዕ ተሳቢ፡- በዓረፍነገሩ የተከናወነው ድርጊት በተዘዋዋሪ ድርጊቱ የሚያርፍበት አካል ነው። ኢ-ቀጥተኛ ተሳቢን ለማወቅ ‹‹ለማን?›› ብለን እንጠይቃለን።

ምሳሌ፡- አልማዝ ለወንድሟ መጽሐፍ ገዛች። (ለማን ገዛች?)

በዚህ ዓረፍተነገር ‹‹ወንድሟ›› የሚለው ቃል ኢ-ቀጥተኛ ተሳቢ ነው።

ተግባር 1

ከዚህ ቀጥሎ በቀረቡት ዐረፍተ ነገሮች ውስጥ የሚገኙትን ተሳቢዎች ርቱዕ ተሳቢ እና ኢ-ርቱዕ ተሳቢ በማለት ለዩ።

ተ.ቁ	የተሰጠ ዐረፍተ ነገር	ርቱዕ ተሳቢ	ኢ-ርቱዕ ተሳቢ
ምሳሌ	መምህሩ ለተማሪው መጽሐፍ ሸለመው።	መጽሐፍ	ተማሪው
ሀ	ጀማል ለጓደኛው ሠላምታ አቀረበ።		
ለ	ወፏ ለጫጨቶቿ ምግብ አመጣች።		
ሐ	ዓይናለም ለሰሚራ ስጦታ አበረከተች።		
መ	የአካባቢው ኗሪ ለልማት ገንዘብ አዋጣ።		
ሠ	ራሔል ኳሷን ለፈይሰል አቀበለች።		

ተግባር 2

ከዚህ በታች የቀረቡትን ግሶች በመጠቀም በምሳሌው መሠረት ቀጥተኛና ኢ-ቀጥተኛ ተሳቢ ያላቸው ዐረፍተ ነገሮች መስርቱ።

ምሳሌ፡-

1. ሰለሞን ባረጋ በ10000 ሜ. ሩጫ ለኢትዮጵያ ወርቅ አመጣ።

ቀጥተኛ ተሳቢ፡ ወርቅ ኢ-ቀጥተኛ ተሳቢ፡ ለኢትዮጵያ

ሀ. ገዛ መ. ጋገረ

ለ. ቆረጠ ሠ. አፈላ

ሐ. አጨደች

የምዕራፉ ማጠቃለያ

በዚህ ምዕራፍ የተለያዩ የትምህርት ይዘቶችን ተምራችኋል። ይዘቶቹም ማዳመጥና መናገር፣ ንባብ፣ ቃላት፣ ጽሕፈትና ሰዋስው ናቸው።

- ስነ ቃል በርካታ ጠቀሜታዎች ሲኖሩት አንዱ የስነ ቃል አይነት የሆነው እንቆቅልሽ የልጆችን አዕምሮ ለማስላትና አካባቢያቸውን እንዲያውቁ ያደርጋል።
- ተረት ለልጆች በመዝናኛነት ከማገልገሉም በተጨማሪ ልጆች በመልካም ስነ ምግባር ታንጸው እንዲያድጉ ጉልህ ሚና አለው።
- ቃላትን ነጣጥሎና አጣምሮ የማንበበ ልምምድ ማድረግ የንባብ ፍጥነትን ከመጨመሩም በተጨማሪ አንብቦ ለመረዳት አስተዋጽኦ አለው።
- የሕይወት ታሪክ አንድ ግለሰብ በሕይወት ዘመኑ ያሳለፋቸውን ነገሮች ከውልደቱ ጀምሮ አሁን እስካለበት ድረስ ታሪኮችን የሚተርክ ፅሁፍ ነው።
- በዓረፍተነገር ድርጊቱ የሚያርፍበት አካል ተሳቢ ይባላል። ድርጊቱ በቀጥታ የሚያርፍበት አካል ቀጥተኛ ተሳቢ ሲባል ድርጊቱ በቀጥታ የማይርፍበት ድርጊት ተቀባይ ደግሞ ኢ-ቀጥተኛ ተሳቢ ይባላል።

የክለሳ ጥያቄዎች

ለሚከተሉት የክለሳ ጥያቄዎች መልስ ስጡ።

1. ስነ ቃል ምንድን ነው?
2. ስነቃል ተብለው የሚታወቁት ምን ምን ናቸው?
3. ተረት ከዕንቆቅልሽ በምን ይለያል?
4. የልቦለድ አላባውያን የሚባሉትን ዘርዝሩ።
5. መሰብሰባችንን የሚለውን ቃል ነጣጥላችሁ በመጻፍ አንብቡ።
6. መኮንን ለወንድሙ ብርቱካን አላፈለ። በዚህ ዐረፍተ ነገር ውስጥ ያሉት ርቱዕ ተሳቢና ኢ-ርቱዕ ተሳቢ ለዩ።
7. የአንድን ታዋቂ ኢትዮጵያዊ የሕይወት ታሪክ በአጭሩ ጽፋችሁ፣ ለክፍል ጓደኞቻችሁ አንብቡ።

መዳዬ ቃላት

ቃላት	ፍቺ
መስህብ	ሳቢ፣ ማራኪ
መታከት	መድከም፣ መዛል፣ መስነፍ፣ መሰልቸት
መክሳት	ክብደት መቀነስ፣ መቅጠን፣ መመንመን፣ መሞገግ
ማሳ	ተደጋግሞ የታረሰ መሬት
ማብረጃ	ማቀዝቀዣ፣ ማስታገሻ፣ እንደ ጠላ የመሳሰሉ መጠጦችን ቀንሶ ማቅረቢያ
ማገገሚያ	ከአንድ ህመም ለመዳን የተለያዩ እንክብካቤዎችና ክትትሎች የሚሰጡበት የህክምና ማዕከል
ምጣኔ ሀብት	የአንድ ሀገር ጠቅላላ ሀብትና እንቅስቃሴው
ረግረግ	ውሃ አካባቢ
ቅጫም	ንጽሕናን ካለመጠበቅ በጸጉር ወይም በልብስ ላይ የሚፈጠር ተባይ
ባልጩት	ስለት ያለው ድንጋይ
ብዝኃ ሕይወት	በየትኛውም ስርዓተ ምኅዳር በሚገኙ ሕይወት ባላቸው ነገሮች መካከል መለያየት
ታደገ	አዳነ፣ አተረፈ፣ ከችግር አወጣ
ንጥረ ነገር	ከአንድ አይነት አቶም የተሰራና ወደ አነስተኛ ንዑስ ክፍሎች ሊከፋፈል የማይችል ቁስ
አማተረ	ተመለከተ፣ አካባቢውን ቃኘ

አርአያ	ምሳሌ፣ አምሳል፣ አብነት
አንቀልባ	ከተለፋ ቆዳ የሚሰራ፣ ለሕጻናት ማዘያ የሚሆን ስስና ለስላሳ ቆዳ
አጀብ	አንድን ሰው የማጀብ ስነ ስርዓት፣ መደነቅ፣ ግሩም ማለት፣ አየ ጉድ ማለት
አጸፋ	ለአንድ ተግባር የሚሰጥ ምላሽ
እልህ	ሞገድ፣ ድፍረት፣ ጭከና
እልፍኝ	ከዋናው ቤት ጀርባ የሚሰራ አነስ ያለ ቤት
ከተሜ	ከተማ አካባቢ የሚኖር ሰው
ክዋኔ	አንድን ድርጊት በአካል እንቅስቃሴ በመታገዝ መተግበር ወይም ማከናወን
ውዥምብር	ግራ መጋባት፣ ትርምስምስ፣ ግልጽ ያልሆነ ሁኔታ
ዛጎል	በባህር ውስጥ እና በምድር ላይ የሚኖሩ እንደ ኤሊ ያሉ ፍጥረታት ልብስ፣ ደረቅ፣ ጠንካራ
የብስ	በውሃ ያልተሸፈነ ወይም ደረቅ መሬት
ጀምበር	ጸሐይ
ጅረት	ወራጅ ውሃ
ግብረ ገብ	ምግባረ መልካም፣ እውነተኛ፣ ደግ
ግዳይ	ታድኖ የተገደለ የዱር እንስሳ በድን

ዋቢዎች

ማኅተመ ስላሴ ወልደ መስቀል፡፡(2007)፡፡የብላቴን ጌታ ማኅተመ ስላሴ ወልደ መስቀል ስብስብ ስራዎች፡፡ (ማተሚያ ቤት ያልተገለጸ)፡፡

ሰለሞን ሀለፎም ፡፡(1997)፡፡ የድርሰት አጻጻፍ፡፡ አዲስ አበባ፣ብራና ማተሚያ ቤት፡፡

በአፋር ብሔራዊ ክልላዊ መንግስት ባህልና ቱሪዝም ቢሮ፡፡(2006)፡፡ የአፋር ባህላዊ እሴቶች፡፡ አዲስ አበባ፣ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት፡፡

በጋሻው፡፡(2012)፡፡ ውፍረት (ያልታተመ)፡፡

ባዬ ይማም፡፡(2002)፡፡ አጭርና ቀላል የአማርኛ ሰዋስው፡፡ አዲስ አበባ፣ አልፋ አታሚዎች፡፡

ታሪኩ ፋንታዬ፡፡(2008)፡፡ አማርኛ ሁሉ ለሁሉ፡፡ አዲስ አበባ፣ ፋር ኢስት ማተሚያ ቤት፡፡

አለማየሁ ዋሴ፡፡(2008)፡፡ እመጓ፡፡ አዲስ አበባ፣ ያሬድ ማተሚያ ቤት፡፡

.....(2012)፡፡ ሰበዝ፡፡ አዲስ አበባ ፋር ኢስት ማተሚያ ቤት፡፡

አሌክስ አብርሃም፡፡(2011)፡፡ ዙቤይዳ (11ኛ ዕትም)፡፡ አዲስ አበባ፣ ማንኩሳ ማተሚያ ቤት

አማረ ማሞ፡፡(1976)፡፡ የቀለም ጠብታ፡፡ አዲስ አበባ፣ ኢትዮጵያ መጻሕፍት ድርጅት፡፡

ዘሪሁን አስፋው፡፡(2004)፡፡ የስነ ጽሑፍ መሰረታዊያን፡፡ አዲስ አበባ ፣ ንግድ ማተሚያ ቤት፡፡

የአዲስ አበባ ፖሊስ ኮሚሽን፡፡(2013)፡፡ አዲስ ፖሊስ መጽሔት፣ ቁጥር 10፡፡ አዲስ አበባ (ማተሚያ ቤት ያልተገለጸ)፡፡

የኢትዮጵያ የዱር እንስሳት ሀብት ገጽታ፡፡(2010)፡፡ (ያልታተመ)፡፡

የዳውሮ ዞን ባህል፣ ቱሪዝምና የመንግስት ኮሙኒኬሽን ጉዳዮች መምሪያ፡፡ (2008)፡፡ ዎንታ መጽሔት፣ ቁጥር 11፡፡ አዲስ አበባ፣ ብራና ማተሚያ ድርጅት፡፡

ያሬድ እንግዳ፡፡(2013)፡፡ ቴክ ሳይንስ መጽሔት፣ 7ኛ ዓመት፣ 19ኛ እትም፡፡ አዲስ አበባ፣ የኢፌዴሪ ቴክኖሎጅና ኢኖቬሽን ኢንስቲትዩት፡፡

ደረጀ ገብሬ፡፡(2007)፡፡ ተግባራዊ የጽሕፈት መማሪያ (3ኛ እትም)፡፡ አዲስ አበባ፣ አቢጌት ማተሚያ ቤት፡፡

ደበበ ኃይለ ጊዮርጊስ፡፡(2002)፡፡ የአማርኛ መርጃ መጽሐፍ፡፡ አዲስ አበባ፣ አስቴር ነጋ አሳታሚ ድርጅት፡፡

ዳንኤል ክብረት፡፡(2008)፡፡ የሚከራዩ አማት፡፡ አዲስ አበባ፣ አግዮስ ማተሚያ ቤት፡

ዳኛቸው ወርቁ፡፡(1977)፡፡ የጽሑፍ ጥበብ መምሪያ፡፡ አዲስ አበባ፣ ኩራዝ አሳታሚ ድርጅት፡፡

ጆርዳና፡፡(2007)፡፡ የምግብ አዘገጃጀት ቁጥር አንድ፡፡ አዲስ አበባ፣ ሰሊሆም ማተሚያ ቤት፡፡

ጌታሁን አማረ፡፡(2007)፡፡ የአማርኛ ሰዋስው በቀላል አቀራረብ (13ኛ እትም)፡፡ አዲስ አበባ፣ አልፋ አታሚዎች፡፡

የአማርኛ የፊደል ገበታ

ግዕዝ	ካዕብ	ሣልስ	ራብዕ	ኃምስ	ሳድስ	ሳብዕ
ሀ	ሁ	ሂ	ሃ	ሄ	ህ	ሆ
ለ	ሉ	ሊ	ላ	ሌ	ል	ሎ
ሐ	ሑ	ሒ	ሓ	ሔ	ሕ	ሖ
መ	ሙ	ሚ	ማ	ሜ	ም	ሞ
ሠ	ሡ	ሢ	ሣ	ሤ	ሥ	ሦ
ረ	ሩ	ሪ	ራ	ሬ	ር	ሮ
ሰ	ሱ	ሲ	ሳ	ሴ	ስ	ሶ
ሸ	ሹ	ሺ	ሻ	ሼ	ሽ	ሾ
ቀ	ቁ	ቂ	ቃ	ቄ	ቅ	ቆ
በ	ቡ	ቢ	ባ	ቤ	ብ	ቦ
ተ	ቱ	ቲ	ታ	ቴ	ት	ቶ
ቸ	ቹ	ቺ	ቻ	ቼ	ች	ቾ
ኀ	ኁ	ኂ	ኃ	ኄ	ኅ	ኆ
ነ	ኑ	ኒ	ና	ኔ	ን	ኖ
ኘ	ኙ	ኚ	ኛ	ኜ	ኝ	ኞ
አ	ኡ	ኢ	ኣ	ኤ	እ	ኦ
ከ	ኩ	ኪ	ካ	ኬ	ክ	ኮ
ኸ	ኹ	ኺ	ኻ	ኼ	ኽ	ኾ
ወ	ዉ	ዊ	ዋ	ዌ	ው	ዎ
ዐ	ዑ	ዒ	ዓ	ዔ	ዕ	ዖ
ዘ	ዙ	ዚ	ዛ	ዜ	ዝ	ዞ
ዠ	ዡ	ዢ	ዣ	ዤ	ዥ	ዦ
የ	ዩ	ዪ	ያ	ዬ	ይ	ዮ
ደ	ዱ	ዲ	ዳ	ዴ	ድ	ዶ
ጀ	ጁ	ጂ	ጃ	ጄ	ጅ	ጆ
ገ	ጉ	ጊ	ጋ	ጌ	ግ	ጎ
ጠ	ጡ	ጢ	ጣ	ጤ	ጥ	ጦ
ጨ	ጩ	ጪ	ጫ	ጬ	ጭ	ጮ
ጸ	ጹ	ጺ	ጻ	ጼ	ጽ	ጾ
ፀ	ፁ	ፂ	ፃ	ፄ	ፅ	ፆ
ፈ	ፉ	ፊ	ፋ	ፌ	ፍ	ፎ
ፐ	ፑ	ፒ	ፓ	ፔ	ፕ	ፖ
ቨ	ቩ	ቪ	ቫ	ቬ	ቭ	ቮ

የፊደል ቅደም ተከተል

ሀ. የመጀመሪያ ፊደል = ግዕዝ

ሁ. ሁለተኛ ፊደል = ካዕብ

ሂ. ሶስተኛ ፊደል = ሳልስ

ሃ. አራተኛ ፊደል = ራብዕ

ሄ. አምስተኛ ፊደል = ሀምስ

ህ. ስድስተኛ ፊደል = ሳድስ

ሆ. ሰባተኛ ፊደል = ሳብዕ

የኢትዮጵያ ቁጥሮች

፩ 1	፪ 2	፫ 3	፬ 4	፭ 5	፮ 6	፯ 7	፰ 8	፱ 9	፲ 10
፲፩	፲፪	፲፫	፲፬	፲፭	፲፮	፲፯	፲፰	፲፱	፳ 20
፳፩	፳፪	፳፫	፳፬	፳፭	፳፮	፳፯	፳፰	፳፱	፴ 30
፴፩	፴፪	፴፫	፴፬	፴፭	፴፮	፴፯	፴፰	፴፱	፵ 40
፵፩	፵፪	፵፫	፵፬	፵፭	፵፮	፵፯	፵፰	፵፱	፶ 50
፶፩	፶፪	፶፫	፶፬	፶፭	፶፮	፶፯	፶፰	፶፱	፷ 60
፷፩	፷፪	፷፫	፷፬	፷፭	፷፮	፷፯	፷፰	፷፱	፸ 70
፸፩	፸፪	፸፫	፸፬	፸፭	፸፮	፸፯	፸፰	፸፱	፹ 80
፹፩	፹፪	፹፫	፹፬	፹፭	፹፮	፹፯	፹፰	፹፱	፺ 90
፺፩	፺፪	፺፫	፺፬	፺፭	፺፮	፺፯	፺፰	፺፱	፻

፻	100	፼	10000
፪፻	200	፪፼	20000
፫፻	300	፫፼	30000
፬፻	400	፬፼	40000
፭፻	500	፭፼	50000
፮፻	600	፮፼	60000
፯፻	700	፯፼	70000
፰፻	800	፰፼	80000
፱፻	900	፱፼	90000
፲፻	1000	፲፼	100000

አማርኛ

እንደ መጀመሪያ ቋንቋ

የተማሪ መጽሐፍ

የአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደር ትምህርት ቢሮ